

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2014

SEPEDI LELEME LA GAE: LEPHEPHE I
SEPEDI HOME LANGUAGE: PAPER I

Nako: Diiri tše 3

100 Meputso

HLOKOMELA

1. Lephephe le le na le matlakala a 10. Kgonthišiša gore matlakala a feletše.
 2. Araba dipotšišo ka moka ka Sepedi.
 3. Gore o tle o kgone go kgobela meputso, ngwala ka bothakga o be o beakanye dikarabo tša gago gabotse.
 4. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
-

KAROLO YA A**TEKATLHAOLOGANYO****POTŠIŠO YA 1****1.1 Bala temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:**

Se se ilego sa šošobantšha pelo ya Disego ka maswabi letšatšing le le latelago ke go lemoga gore Mogafi ga a ipshine mmeleng. O be a tsetla, mahlo a šweufetše, a bile a gohlometše o ka re ke a mphukudu, mmele o fiša tšhiritšhiri a bile a ekwa phefo go dutše go fiša. O be a rile go lapišwa ke setulo le tafola a sekama sofeng bošego ka moka, a sametše nama ye a tlilego a e swere. Ntle le go emela gore a ipalabale, Disego ka tlabego a be a šetše a mmošiša se se mmabago.

"Mogatšaka, ke a babja." Ge a realo a metša mare ka lešata kodung ya go godišwa ke go ota ga molala. Lentšu le lona le tšwa ka boima, ebile le thothomela. "Molato?" Sefahlego sa Disego se bilogile, o hlafile.

O ile a rarelararela ka go tšhaba go phula sekaku boladu, a no fela a rile mmele. Disego o be a šetše a bone gore Mogafi o bolawa ke eng. Mogafi o rile go hlaloša bolwetši ya ba Disego o thenkgolotše mahlapa ao o ka rego o tšere letšatši ka moka a a lokiša. A re go mo hlapaola a mo fularela a ikela boratwakepelo. O rile ge a fulara a re: "O tla hwela gona moo o pharamago ntshe. Bitša basadi ba gago ba tle ba go thuše. O be o ba fepa, nna le banake re bolawa ke tlala. Kgane rena ga re na mala le megodu?"

Ge Disego a sepetše, mantšu a bohloko a boa kgopolong ya gagwe. Ona e be e le a go re: "Bobe ga bo bušeletšwe ka bobe." Mantšu a a ile a hlaba pelo ya Disego ka bogale. Ge a fihla seferong sa mogwera wa gagwe a se tsene, eupša a ikgata mohlala. Go fihleng ga gagwe ka ngwakong Disego a kuka monna wa gagwe a mo robatša malaong ka go hlekesetša. Ka morago a mo apeela dijo, a ba a mo rulaganyetša tša kalafo. O be a bolela le yena ka lerato le kwelobohloko ka mokgwa wo a ilego a makatša Mogafi. E sa le a tsoga bolwetšing bjoo, Mogafi o rata lapa la gagwe, o hlompha lenyalo la bona, ebile o botegelela mosadi ka mokgwa wo a ilego a makatša le batho ba Tlhalanong.

[E tsopotšwe le go nolofatšwa go tšwa go Mabudutša – S. M. Serudu]

- 1.1.1 Go tšwa temaneng ya mathomo hlaloša seemo seo Mogafi a bego a le go sona ge Disego a mo humana mosong wa letšatši leo le latelago. (2)
- 1.1.2 Ke eng se sebe seo Mogafi a bego a se dira? (2)
- 1.1.3 Mongwadi o šupa eng ge a re: 'Sefahlego sa Disego se bilogile se hlafile?' (2)
- 1.1.4 Temaneng ya boraro go tšwelela seka. Se ngwalolle gomme o be o fe tlhalošo ya sona. (2)
- 1.1.5 Disego o rile go kwa tlhalošo ya bolwetši bja monna wa gagwe a thenkgolla mahlapa. E ka ba ke tshwanelo go dira bjalo? Thekga karabo ya gago ka lebaka la go kwagala. (2)

1.1.6 Boratwakepelo ke kae? (1)

1.1.7 Dumela goba o ganane le mmolelwana wo o latelago ka lebaka la go kwagala:

'Bobe ga bo bušeletšwe ka bobe.' (2)

1.1.8 Na ke thuto efe yeo Mogafi a ithutilego yona go ya ka temana ye o e badilego? (2)

[15]

1.2 Bala temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

GA SE MADI A KA!

1. "Ke tlišitše molato mmagorena." Gwa realo Mokgalabje Mariri. "Le tlišitše molato Tate."

"Thobela." "Gobeng gona monangwana ke monampšana Tatagorena. Rena bona bommagomasogana re no dula re emešitše ditsebe ge moeng a re koko!" "Morwago o robile morwediake leoto." "Bana bona Tate a ke re papadi ya bona e feleletša ka tšona tšeo. O re o rwešitšwe ke mang morwalo woo ge le mmotšiša?" "O re ke Le, Le, Lenyo... Lenyo... Banna! Kgane leina la moisana yo le reng le nkgaka na?" "Bjale re tla tseba bjang gore ke morwake ge leina la gagwe le go gakile Tatagorena?" "Aowa, ke tlo mo elelwa gonabjale mokgekolo. Aga, šo ke mo eletšwe. O re ke Lenyora Tebela," o gatelela le ka go šupa fase ka konwana. "Nke ke mmitše re tle re kwe ka wa gagwe wa go ja bogobe gore yena o iphetolela ka goreng. Gape motho ga se kgagara ga a bolelelwe. Lenyora wel!"
2. "Mma!" O araba a le kgauswi, o be a tlorotše ditsebe a ba theeditše. "Nke o realo o tla boa Moroka." Lesogana la batamela. "O a mmona mokgalabje yo ngwanaka? "Ee", ge a araba bjalo, pelo ya gagwe e be e tulatula sefegeng ka moretheto bakanotwana. "Aga, ge o mmona a le mo o re o tlišitše molato wa gago." "Ke molato wa eng bjale Mme?" "Ba re o robile morwedi wa bona leoto."

"Ba re ke mang morwedi yoo wa bona?" "Tsebe ya kgauswi Mokgalabje." "Morwediake yo a lego mmeleng ke Lebelele wa go dula Mapulaneng" "Le na le bonnete bja gore ke nna ke mo rwešitšego morwalo woo?" "Ee, re na le bonnete bjoo ka gore o re boditše gore o lesogana la mafelelo leo a ilego a ikutswa le lona." "Ke kwele re tla re re ke dipitsi ra bona ka mebala." "Lesogana, ka mantšu a mangwe o ra gore molomo wo wa ka wa ditedu o bolela maaka?" "Nna ga ke re o bolela maaka mokgalabje. Ke re ga a thušege re tle re kgone go kgonthišiša gore ngwana yoo ke madi a ka goba ke no apešwa jase ya tshipi."
3. "Mokgekolo, nna seo ke bego ke se tletše mo ke se phethile le tla šala gabotse." O a kukutloga o itokišetša go sepela.

[Ga se madi a ka! Ka P. A. Tebeila, letlakala la 87-90]

1.2.1 Hlaloša lebaka la ketelo ya Mariri go ya ka temana ya mathomo. (2)

- 1.2.2 Hlaloša mmolelwana wo o latelago go ya le ka mokgwa wo o šomišitšwego ka gona mo temaneng ya mathomo:

'Motho ga se kgagara ga a bolelelwe.' (2)

- 1.2.3 Go tšwa temaneng ya bobedi tsopola mmolelwana woo o laetšago gore Lenyora o be a tšhogile kudu. (1)

- 1.2.4 Temaneng ya bobedi mongwadi o šomišitše seema. Se ngwalolle gomme o hlaloše gore se šupa eng ge se šomitšwe ka tsela ye. (2)

- 1.2.5 Tlatša sekgoba lefokong le le latelago ka karabo ya maleba.

Ka Sepedi motho yo mogolo ga a bolele maaka empa o _____ (1)

- 1.2.6 Hlaloša gore hlogo ya temana ye e sepelelana bjang le diteng tša yona. (2)

[10]

25 meputso

KAROLO YA B KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala temana ye e latelago ka kwešišo gomme o e akaretše ka methaladi ye lesome ka go ngwala **DINTLHA** fela. Kakaretšo ya gago e be le mantšu a 80 go ya go a 90.

Letumile o be a sa swane le banenyana ba lehono ba go hloka maemo le maitseparelo. Mosetsana yo ga se yena yo a bego a ka re a holofeditše lesogana gore o a le rata gomme ka morago a fetola mebala bjalo ka leobu. Molato e be e le wa Matome.

Yena o be a re bopapagwe ba tšo bolela le ba ga Mabididi, ka fao tšohle di tla sepela gabotse. O be a re ge a kopana le Letumile a se ke a lahlela mantšunyana, fela a tlabje ke ge Letumile a bolela le yena bjalo ka motho fela. Yena o be a sa tsebe ge ditaba di lokile.

Matome a re go bona seo, a napa a goeletša a re: "Letumile afa o a tseba gore bopapa ba šetše ba phethile le bopapago gore wena o tla ba mosadi wa ka?" Letumile a re: "Matome ke a go rapela hle, anke o se ntshwenye mogopolo. Le gona ke a go kgopela hle, anke o se nthweše morwalo wo boima wo o sego wa ntebana. Ga ke ešwe ka go botša gore ke a go rata, le bjale ga ke go rate, le gona ga ke kgolwe gore nkaba ka go rata." Lesogana le boditšwe phatlalatša gore ga le ratwe, bjale le kwa nke le tla palega. Lesogana la senya sefahlego la hlafa. Go thwe: "Namakgapeletšwa e phuma pitša."

Ka le lengwe la matšatši ge Matome a ntše a sepela a kwa go rutluloga disego tša go re pe! A re go kwa mongwe a bopa ka lentšu le lekoto, a ema. Jo-jo-jo-jo! Matome a re go bona e le Ditaba a segiša Letumile, a re fase bjalo ka mokotla wa mabele šihlaa! Maotwana a rarankgana, lehulo la tšwa molomong bjalo ka meetse a kunyakunya a etšwa ka mothopong. Ditaba le Letumile ga se ba bona Matome ge a be a ba hlola. Ge Matome a ba bona ke ge Ditaba a ntšhitše ka ga tšhwene, a tseneletše motho wa gagwe ka leleme. Matome ge a lebile gae e be nke ke koloi ya bogologolo ge e be e sepela tseleng ya maopeope ye e epilwego ke pula ye kgolo. Ka hlogong ya gagwe ke ge gore weee! nke o babotšwe ke motho ka lepara. Mogopolo wa gagwe o fo ba leswiswi.

[E nolofaditšwe go tšwa go: Nkgekgetane, I. P. Kgatla]

10 meputso

KAROLO YA C THETO**POTŠIŠO YA 3****3.1 Sereto se se sego sa bonwa**

Bala sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

B.A. o itšeng?	
O gagolelang dipotla? Mokagona go tseba ga re anegelwe, Gore o nwele moro wa thuto, O rutebile le menwana' maoto, Maswethe' hlogong ke dintlha tša ponelopele, Bjale, go reng o realo?	4
Batho o a ba nyenya, O rwele leepo ka phatla, Boikgogomošo o hlogiša maledung, Wene mantepane metono o sepediša bomponeng, Matswele o thakgoletše godimo, Ke gona ge le re nkgišetša ka monkgo wa purabura?	8 12
Botagwa o phetše ka bjona, Ka kakaretšo batsenasekolo ba anya molaomobe, Mekgotheng wa kwetenketša khwerenkhwere ya Sejahlapa Le ge go tseba re sa hlathe, Gobeng gona le go tseba re ka se tsoge re lekile, Gore sefehlawene ke sefe e bago?	15 18
Le gore o fahlolle o a foufatša, Le gore o thuše photlelo o e tswaletšwe, Go itshenka ke bohwa bja gago, Go kganya ke se pollong bja ka koma o hloletšwego, A naa B.A. go reng?	21
Ge eba ke bomotho bjago, tswalwa lefsa.	24

[Senakangwedi 5, Magolego]

- 3.1.1 Na sereto se, ke mohuta ofe wa sereto? Thekga karabo ya gago ka go tsopola go tšwa mo seretong. (2)
- 3.1.2 Na moreti o bolela le bomang ge a re: 'Wene mantepane metono o sepediša bomponeng' mo mothalotheong wa lesome? Thekga karabo ya gago. (2)
- 3.1.3 Go tšwa temathetong ya boraro ngwalolla methalotheto yeo e tšweletšago kgokanyi gomme o thalele mantšu ao a e hlagišago. (2)
- 3.1.4 Ngwala gore ke sekapolelo sefe seo se šomišitšwego mo mothalotheong wo o kotofaditšwego temathetong ya mafelelo. Thekga karabo ya gago. (2)
- 3.1.5 Na ke thuto efe yeo o ithutilego yona mo seretong se? (2)

[10]

DIRETO TŠE DI BONWEGO**3.2 Setsopolwa sa A**

Bala setsopolwa se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Matete a lefase – NS Puleng	
Leano lago ke la kgolagano, Ke lenaneophethiši la bophelo, O dutše bophagamong o bona tšohle.	2
Ge o šikologa batho ba tsenwa ke matšhona, Gobane o matete a tlhago le tlholo,	4
Lefase ke matete a atla tšago Ramasedi, Ke lona seipone sa madimabe,	6
Go lona go rutha dimakatšo tšago, Gomme ka moka o di šeditše	8
Gobane o di beile boitschenkong. Dikgopolo ka moka tša lefase,	10
Ke bašemanyana pele ga ina lago, Di obamela wena ka moka Kgoši Morena,	12
Di kwa ntšu lago, Ge o bitša ka moka di a araba!	14

[Direto tša Sesotho sa Leboa, Prof. D. M. Kgobe]

- 3.2.1 Tsopola morumokwano temathetong ya mathomo gomme o hlaloše gore ke wa mohuta mang. (2)
- 3.2.2 Tsopola kelelathalo/entšampemente yeo e dirišitšwego temathetong ya bobedi gomme o be o hlaloše gore e tšweleditšwe bjang. (2)
- 3.2.3 Bapetša mothalotheto wa 13 le wa 14 gomme o hlaloše gore ke ofe woo mmadi a gapeletšegago go o bala ka lebelo. Thekga karabo ya gago. (2)
- 3.2.4 Akaretša sereto se ka mafoko a mane. (4)

[10]

3.3 Setsopolwa sa B

Bala setsopolwa se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Theeletša Mokgadi	
Lehono ke wele fase ka matolo le dinala,	1
Sello sa ka Batlokwa ba se ganne –	
Ba re ba mpoditše ka mela mafego;	
Ka ipolaya ka bothata bja bosogana,	4
Ka botša batswadi mantšu a go sasamela.	
Mma le papa ba mphile naka ya mokhure,	
Ke rile ke tla e letša ya ntetša.	
Ntshwareleng Batlokwa ke šaeditše,	8
Ke sepetše tsela ka thoko ka timela,	
Fela badimo ga ba ntahlela sa ruri,	
Ba rile mo go sa boelwego ke teng.	11
Ke tseleng ke gopotše tsheola ya lerato;	
Ke a mmona yo mosehlana o sa nkemetše,	
Nkwe e gana go šutela pele ke sa phela ...	14
Theeletša o kwe dinonyana di a bina	
Mokowe o tsebiša Batlokwa tše bohlokwa;	
O re ngwana wa lena o boile Balea!	
Mokgadi o bušitše Rasebilu timelong,	18
Tšhweu ya ditsebe e be e fšelašetše,	
Yona e tomotše mahlo gare ga Makubu.	
O boile Motlokwatlokwa o na le Mokgadi.	21

[Direto tša Sesotho sa Leboa, Prof. D. M. Kgobe]

- 3.3.1 Tsopola mohlala wa poeletšo wo o šomišitšwego mothalotheong wa 4 gomme o hlaloše gore ke wa mohuta mang. (2)
- 3.3.2 Mo temathetong ya mathomo anke o tsopole mothalotheo wo o laetšago kganetšano ya dikgopolo gomme o hlaloše gore mohola wa yona ke ofe. (2)
- 3.3.3 Mothalotheo wa 11 o tšweletša seema, se ngwale ka botlalo o be o fe tlhalošo ya sona. (2)
- 3.3.4 Na seretwa se bina/ana phoofolo efe? (1)
- 3.3.5 Ka mafoko a mararo hlaloša maikutlo a moreti. (3)

[10]

30 meputso

KAROLO YA D THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 4**

4.1 Lebeledišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

[Inthanete le boitlhamelo]

4.1.1 Hlaloša gore malahlelwa a a latelago a tšweletša maikutlo a mohuta mang go ya le ka mokgwa wo a šomišitšwego mo seswantšhong.

- (a) Šatee! (1)
(b) Joo! (1)

4.1.2 Lediri le 'ikhutša' ke mohuta ofe wa lediri? Thekga karabo ya gago. (2)

4.1.3 Ngwala gore lentšu le 'yunifomo' ke la mohuta mang wa polelo gomme o hlaloše gore ke ka lebaka la eng le bitšwa ka tsela yeo. (2)

4.1.4 Hlaloša mmolelwana wo o šomišitšwego mo puduleng ya A:

're ikgapa re ikgoroša'. (2)

4.1.5 Na leloko la mathomo la babelegwa tokologong 'born frees' le be le swanetše go ba le feditše dithuto tša marematlou ka ngwaga ofe? Ngwala ngwaga woo ka mantšu. (1)

4.1.6 Ngwalolla lefoko la pudula ya C ka kganetšo. (1)
[10]

4.2 Bala methaladi ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Iketle hle Gobetse! Moisa yo o hlwa a di dira. O **kgwahlile** le gona o na le maatla. O fentše ntwaga gararo.

4.2.1 Go tšwa methalading tsopola lefoko leo le laetšago modirišokgopelo. Thekga karabo ya gago. (2)

4.2.2 Tsopola lefoko leo go šomišitšwego lekopanyi go lona o be o thalelele lekopanyi leo. (2)

4.2.3 Kgetha lentšu le TEE go a a latelago leo le hlalošago lentšu le le kotofaditšwego mo methalading ya ka godimo: (1)

- (a) O bogale
- (b) O tiile
- (c) O nonne

4.2.4 Hlaola lethuši gomme o le šomiše bjalo ka lediri lefokong la gago go laetša tlhalošo ye e fapanego. (2)

4.2.5 Tsopola mohlala wa lešupi gomme o ngwale gore le šupa bokgole bjo bokaakang. (2)

4.2.6 Mošomo wa lentšu le 'gararo' ke ofe polelong ya ka godimo? (1)
[10]

4.3 Bala mafoko a a latelago ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

Ge re dutše kgorong re apeile (a) **leleme la kgomo** re bolela ka (b) **leleme leo le sa kwešišegogo** gore batho ba se re kwe. Mohloki ka gore o na le (c) **leleme le letelele** a nape a hlalošetše batho bao ba tlilego kgorong gore re reng.

4.3.1 Hlaloša phapano ya dikafoko tše di kotofaditšwego mafokong a ka godimo. (3)

4.3.2 Ngwala nyenyefatšo ya lentšu le, 'leleme.' (1)

4.3.3 Mohola wa lentšu le 'kgorong' leo le šomišitšwego mo lefokong la mathomo ke ofe? (1)
[5]

POTŠIŠO YA 5

Badišiša temana ye e latelago, gomme o e phošolle.

Hlokomela: Polelo ya go hlweka, mopeleto le tirišo ya tlhakakgolo.

Ke be ke swere ke tlala, ebile ke tepona gore nka se kgone go ngwala dihlahlobo. Basetsana ba pedi ba tšwelela ba mfa borotho. Ge ke fihla ka phaphušing ka hwetša barutwana ba šetši ba thomile go ngwala. Morutiši legodi a se nyake le go kwa gore ke be ke swaretše ke eng. A ngorogela ka mantšu a bogale ka šala ke swabile.

[10]**35 meputso****Palomoka: 100 meputso**